
Національна академія педагогічних наук України
Державна податкова служба України
Національний університет державної податкової
служби України

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти

*Збірник статей за матеріалами науково-
практичної конференції ІХ Ірпінських
міжнародних науково-педагогічних
читань*

Частина 1

*26–27 травня 2011 року
м. Ірпінь*

*Ірпінь
2011*

УДК 378114.03(063)

ББК 74.58я431

П 78

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету ДПС України
(Протокол № 9 від 20 квітня 2011 року)*

Редакція не несе відповідальності за зміст тез

ISBN 978-966-337-241-9

П78 Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: збірник статей за матеріалами ІХ Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань: в 2 ч. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. – 480 с. – Ч. 1.

УДК 378114.03(063)

ББК 74.58я431

ISBN 978-966-337-241-9

© Національний університет
ДПС України, 2011

ЗМІСТ

Вступ.....	10
------------	----

СЕКЦІЯ 1

ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ПЕРСПЕКТИВ ОСВІТИ В ХХІ СТОЛІТТІ

Булич Э.Г.,

Муравов И.В.

Здоровье и оздоровительное воспитание в системе ценностей современной цивилизации.....	13
--	----

Жадько В.А.,

Бідзіля П.О.

Трансформація гуманістичного знання в суспільне життя.....	34
---	----

Наконечний Р.А.,

Копитко А.Д

Планування самостійної роботи студентів при вивченні філософії та філософських наук і шляхи її реалізації в Львівському національному аграрному університеті	45
---	----

Орендарчук Г.О.

Микола Бердяєв: філософія – наука – світогляд	53
---	----

Сафронова Т.И.

Філософсько-історический аспект визникновения и развития языковой игры.....	61
--	----

СЕКЦІЯ 2

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Клюшев А.,

Мандзюк В.,

Жаров А.І.

Взаємовідносини церкви та військових
формувань України з питань духовно-
морального виховання особистості.....69

Лозинська Л.Ф.

Педагогічні умови виховання толерантності
у студентів-медиків у культурно-освітньому
просторі медичного університету.....81

Пернарівська Т.П.

Виховна діяльність куратора академічної групи.....90

Сідорова І.С.

Забезпечення набуття студентами
власного художньо-естетичного досвіду
у позааудиторній діяльності97

Тупченко В.В.,

Баранова Ю.В.

Практичний досвід виховання художнього
інтересу студентів у навчальній діяльності
аграрного університету 109

Шулигіна Р.А.

Особливості побудови взаємовідносин
в системі «молодий викладач – студент»..... 117

Яковенко-Глушенкова Є.В.

Формування культури особистості у поліетнічному
середовищі як об'єкт педагогічного дослідження..... 127

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН В СИСТЕМІ «МОЛОДИЙ ВИКЛАДАЧ – СТУДЕНТ»

Анотація: У статті висвітлюються особливості взаємовідносин молодого викладача із студентами. Розглядаються основні аспекти взаємодії в системі “молодий викладач-студент” та розкриваються механізми їх впливу на особистісне зростання й професійне становлення студентської молоді.

Ключові слова: взаємодія, взаємовідносини, спілкування, педагогічний процес, особистість, викладач ВНЗ, студентська молодь, професійне становлення.

Постановка проблеми. Носієм еталонного знання і поведінки в усі часи розвитку педагогічної науки був і є педагог, до особистості якого висуваються дуже високі вимоги. Тільки самодостатня особистість може вплинути на розвиток іншої особистості, тільки сильним характером можна сформувати характер. Мистецтво й майстерність самого педагога (у нашому випадку це стосується і молодого викладача, який у перспективі теж має стати прикладом і авторитетом для своїх студентів) допомагають йому органічно поєднувати в собі і викладача і вихователя. Взаємини в системі “викладач-студент” є тією психологічною цариною, де вперше розгортається особистісне самоствердження майбутнього фахівця, розвивається його самосвідомість, засвоюється модель професійної діяльності [7, 194].

Проблема взаємин педагога з вихованцями розглядається переважно в контексті досліджень, пов’язаних з педагогічним спілкуванням, як вітчизняних (О. Бодальов, В. Власенко, В. Казанська, В. Кан-Калик, Я. Коломінський, С. Кондратьєва, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, Х. Лійметс, А. Реан, Т. Яценко та ін.), так і зарубіжних (Г. Атвантер, В. Кессель, А. Косаковські, Г. Хібш, та

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти

ін.) дослідників. Окремі дослідження були присвячені проблемі взаємин молодих викладачів і студентів: загальні питання психології педагогічної взаємодії у вищій школі (О. Киричук, Г. Костюк, О. Мороз, Д. Ніколенко, В. Сластьонін та ін); діалогічна взаємодія викладача й студента як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя (Л. Долинська, В. Семиченко); психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів (І. Булах); вплив взаємин викладачів і студентів на формування “Я-концепції” майбутнього вчителя (В. Юрченко); емоційність у взаємостосунках викладача з курсантами військового вузу (В. Росоха); взаємини з викладачами як детермінанта психічного стану та психотравматизації студентів (А. Котенева). Взаємини викладачів і студентів педагогічного навчального закладу – це особливі стосунки педагога зі студентом (взаємини по вертикалі) та стосунки з майбутніми колегами (взаємини по горизонталі).

Мета нашої роботи полягає у необхідності дослідження особливостей взаємовідносин молодих викладачів із студентами, спробі визначити найбільш ефективні шляхи їх взаємодії та впливу на процес навчання і виховання студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. З реальної соціально-економічної ситуації, що нині склалася в Україні, випливає адекватне соціальне замовлення закладам освіти, яке виявляється в необхідності формування й розвитку творчої особистості студента як активного громадянина своєї держави. Воно може ефективно вирішуватись за умови професійної готовності працівників освіти до реалізації цього завдання.

Ефективність творчого розвитку студентів у навчально-виховному процесі залежить від професійної майстерності молодого викладача, його готовності до формування і розвитку творчої особистості. Упродовж останніх десятиріч посилюється інтерес психологічної науки й педагогічної практики до проблеми взаємин і педагогічного спілкування. Це пояснюється як загальною тенденцією до особистісної орієнтації вищої освіти, так і науковим обґрунтуванням місця й ролі взаємин в системі “молодий

викладач – студент” у цілісному педагогічному процесі вищого навчального закладу. Заклав наукові підвалини розробки цієї проблеми К. Ушинський, який обстоював ідею, що тільки особистість може впливати на розвиток і формування особистості, тільки характером можна формувати характер. Причини такого морально-го магнетизму приховані глибоко у природі людини [2, 16].

Ця проблема традиційно розроблялася вітчизняними психологами та педагогами як на теоретичному, так і практичному рівнях. Так, наприклад, М. Пирогов одне з головних місць у навчальному процесі вищої школи відводив взаєминам між викладачами і студентами. Глибоко аналізуючи сутність цих взаємин, він писав, що в університеті одні представляють ступінь просвітництва й зрілості суспільства; інші – його молодість, потреби, спрямування, погляди, захоплення тощо. Таким чином, між цими двома “представниками” у навчальному процесі повинні складатися стосунки співробітництва й взаєморозуміння, головну роль в яких мають відігравати “представники освічені та зрілі”. Як вже зазначалося, у більшості психолого-педагогічних досліджень проблема взаємин педагогів і вихованців розглядається, насамперед, у контексті педагогічного спілкування. Вперше в радянській педагогічній науці було порушено питання про вплив педагогічного спілкування на вихованців у роботах Т. Баранова, С. Козлова, В. Скосирева та ін. “Педологічні основи виховної роботи” (1935р.). За своєю природою педагогічна праця – це повсякденне спілкування з дітьми, яке передбачає здатність до співчуття й співпереживання [4, 28]. Ще один напрям дослідження взаємин, пов’язаний з вивченням міжособистісних контактів, розкривають у своїх працях М. Аванесов, В. Галузинський, В. Коротов, Р. Лобаревська, Т. Мальковська, А. Мудрик, М. Обозов, І. Страхов та інші. Науковцями відзначається, що контакт має низку таких ознак як довіра, взаєморозуміння, близькість контактуючих сторін, співчуття, співпереживання, співучасть, згода тощо [4, 57].

Починаючи з 90-х ХХ століття взаємини викладачів і студентів стають самостійним об’єктом і предметом наукового пошуку. З’являється ціла низка досліджень, які присвячені впли-

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти

ву взаємин викладача зі студентами, спрямованих на особистісне зростання майбутніх фахівців, розвитку в них професійних якостей і властивостей (В. Казанська, С. Коваль, А. Котенева, Г. Радчук, В. Семиченко); діалогічної взаємодії викладача й студента як умови особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя і формування у нього стилю педагогічного спілкування; психологічним аспектам міжособистісної взаємодії викладачів і студентів (І. Булах, Л. Долинська); впливу взаємин викладачів і студентів на формування “Я-концепції” майбутнього вчителя в умовах навчання їх у педагогічному училищі (В. Юрченко) тощо. Під взаєминами “викладач – студент” ми розуміємо цілеспрямовану взаємодію суб’єктів педагогічного процесу, яка детермінована метою й завданнями спільної навчально-професійної діяльності, визначається як загальними психологічними механізмами, так і чітко визначеними соціально-рольовими функціями партнерів, особливостями й закономірностями педагогічного спілкування в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

На основі вивчення психологічних досліджень (А. Амельков, Г. Андреева, С. Литвин, В. Семенов, Я. Яноушек) встановлено, що взаємини викладачів і студентів характеризуються складною внутрішньою структурою, компонентами якої є: 1) *мотиваційний* (інтерес до партнера й потреба у взаємодії з ним); 2) *когнітивний* (сприйняття й оцінка іншого; рефлексія стосунків і усвідомлення їх труднощів; уявлення про оптимальні взаємини); 3) *емоційний* (задоволеність взаєминами, які склалися; взаємні оцінні ставлення партнерів; відчуття психологічної захищеності, комфортності чи напруженості, тривожності); 4) *поведінковий* (тип взаємин і стиль педагогічного спілкування; спосіб поведінки в конфліктній ситуації; засоби коригування взаємин і взаємовпливу).

Доречно зазначити, що студентський вік є періодом найбільш інтенсивного соціального формування особистості. Це період пошуків самоствердження і самостійності, морального удосконалення і формування соціальної зрілості, розвитку професійного мислення і образу поведінки, тобто період, який суттєво

впливає на всі подальші роки життя. Цьому віку властиві не тільки романтичність, активність, творче дерзання, пошук відчуття новизни і нетерпіння до рутини, але й надмірна чутливість, хворобливе самолюбство, максималізм, нестійкість суджень, підвищена недовірливість та імпульсивність поведінки. Цими особливостями не слід ігнорувати, оскільки саме морально-психологічна нестійкість, підвищена емоційна загостреність і динамічність є тим своєрідним підґрунтям, на якому відбувається становлення і самоствердження особистості [3, 5–8].

У зв'язку з входженням України у світове співтовариство створюються як позитивні, так і негативні фактори, які впливають на молоду людину. З одного боку, світове співтовариство об'єднує народи світу, руйнує історичні бар'єри, сприяє загальнолюдській цивілізації, а з іншого – загрожує стиранням етнічної та культурної своєрідності, уніфікацією життя за чужими стандартами. Це призводить до того, що з одного боку, для молодшої людини розширюються можливості особистості в плані культурної ідентифікації, відкривається простір для формування широкого спектру ідей і ціннісних орієнтацій, а з іншого зростає потреба у високооплачуваній роботі, пошук швидких, але великих заробітків, із-за чого змінюються моральні цінності, відбувається розшарування за матеріальними ознаками тощо.

Спостерігається зниження інтересу учнівської молоді до культури, мистецтва, духовної спадщини тощо. Зростають споживацькі настрої, в першу чергу, у сфері розваг. Втрачає цінність класична культура. Нав'язується масова культура, яка легкодоступна через ЗМІ, супутникове телебачення, відеопродукцію, всесвітню мережу Інтернет та ін.. Молоді люди дуже мало читають художню літературу. Все це змінює духовний світ молодшої людини. Сьогодні молодь через економічні та матеріальні труднощі не відвідує культурні заклади, які позитивно впливають на психологічний стан молодшої людини. Збільшилась статистика скоєння злочинів (насильство, проституція, наркоманія тощо). Все це вимагає створення нової цілісної системи навчання і, в першу чергу, виховання особистості сучасного фахівця, що включає в себе:

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти

впровадження розвиваючого навчання; використання викладачем особистого прикладу для наслідування; здійснення культурного впливу на студента у процесі педагогічного спілкування а також на життєдіяльність колективу навчального закладу, зокрема студентської групи; формуючого впливу на самореалізацію і самовдосконалення студентів тощо.

Найперші взаємини, які виникають ще в середовищі сім'ї є визначальними. На більш пізніших етапах життя взаємозв'язки з людьми залежать від того, яким чином складалися й сформувалися ці початкові взаємини. Основні моделі: *дитина-мати, дитина-батько, дитина-брат, дитина-сестра* є прототипами, стосовно яких мимовільно оцінюються всі наступні зв'язки між людьми. Взаємини більш пізнього періоду – це, певною мірою, коротке повторення тих рушійних сил, станів напруження і задоволення, якими характеризувалися взаємини в рідній сім'ї [6, 7]. Міжособистісні взаємини виникають, розвиваються у процесі спілкування. Навчання неможливе поза спілкуванням, адже тільки завдяки спілкуванню воно стає фактором інтелектуального розвитку людини. Однак там, де є спілкування, там є і виховання, тобто формування людини як особистості.

У цьому розумінні спілкування у навчанні, а звідси і саме навчання, стає одночасно і фактором виховання людини як особистості. Тому, головним завданням молодих педагогів повинно полягати в організації спілкування й колективних форм навчання таким чином, щоб використання цих форм давали одночасно максимальні результати в пізнавальному й особистісному розвитку людини. Важливо відзначити, що для студентів навчання ще залишається провідним видом діяльності, в процесі якої забезпечується основний розвиток людини і як особистості, і як суб'єкта пізнання, спілкування й праці.

Феномен спілкування здійснює багатозначний вплив на стосунки між викладачем і студентами. Спілкування між педагогом і вихованцем відбувається у двох площинах: *перша* показує, що суб'єкт спілкування є педагог і спілкування походить від нього; *друга*, – що суб'єктом є вихованець. При цьому варто зазначити,

що переважну роль відіграє площина, яка характеризується спілкуванням, спрямованого від педагога до вихованця. Водночас, оптимізація педагогічного спілкування, на думку О. Леонтьєва, створює найкращі умови для формування особистості, забезпечує сприятливий емоційний клімат, управління соціально-психологічними процесами, дозволяє максимально використовувати особистісні особливості вихователя.

Результат навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі значною мірою визначається характером взаємодії між студентами й викладачами, організацією безпосереднього спілкування між ними. При цьому викладач вищої школи залишається основною ланкою в системі формування особистості фахівця. Молодий викладач так само як і викладач з досвідом здійснює вплив на студентів не лише змістом своїх лекцій та інших навчальних занять, але й всією своєю особистістю, поведінкою, звичками, манерами, своїм ставленням до справи, науки, інших людей і в першу чергу – до студентів [5, 9].

У психології вищої школи розроблені основні вимоги до взаємин у системі “викладач (молодий викладач) – студент”, які б найбільш ефективно позначалися на процесі навчання й виховання студентів: 1) взаємодія факторів “провідності” й співробітництва при організації педагогічного процесу; 2) формування у студентів почуття професійної соборності з викладачами; 3) подолання рецидивів авторитарних форм педагогічного впливу, орієнтація педагогічного спілкування на зрілу особистість з розвинутою самосвідомістю; 4) опора на професійний інтерес студентів як фактор керування вихованням і навчанням та реалізація на його основі педагогічного спілкування у всієї системі виховної роботи; 5) включення студентів у різні форми початкової Дослідницької діяльності; 6) створення умов для підвищення громадсько-політичної активності студентів завдяки участі в спільних із викладачем формах роботи; 7) забезпечення наукового співробітництва студентів і викладачів; 8) реалізація системи неофіційних, не регламентованих контактів викладачів і студентів; 9) участь професорсько-викладацького складу в студентському

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти

дозвіллі; виховна робота кураторів у гуртожитку. При цьому підкреслюється важливість “організації взаємин на основі захоплення спільною творчою діяльністю”.

Проблема взаємин “студент – молодий викладач” розглядається також у зв’язку з адаптацією студентів до процесу навчання у ВНЗ, а молодого викладача з початком викладацької діяльності. Це пов’язано, насамперед, із наявним розходженням між психологічною структурою діяльності студента (навчання масове й групове за формою та високо індивідуальне за змістом) і молодого педагога (навпаки, за змістом психологічна структура якого стає уже колективна, а за формою найчастіше індивідуальна). Дослідники В.Г. Асеев, Л. Бенедіктова, Л. Філонов встановили, що у процесі адаптації важливе значення має послідовність фаз (етапів) контактної взаємодії [1, 124]. Дж. Роттер стверджував, що ключем до передбачення людської поведінки є наші знання: давня історія й очікування майбутнього. Передбачити поведінку можна, розглядаючи взаємини людини зі значущими для неї оточуючим середовищем. Через це за характером взаємин у системі “викладач – студент” можна спрогнозувати можливу майбутню професійну поведінку студента, його взаємини з вихованцями. Це дає ключ до розуміння його внутрішнього світу, настанов щодо себе та інших. Важливо враховувати й той встановлений у дослідженні факт, що в процесі постійної взаємодії викладацьких і студентських колективів як суттєвого аспекту вузівського життя, відбувається особистісне зростання, духовно-творче збагачення обох сторін, а це є необхідним елементом спадковості поколінь.

Висновок. Отже, на основі здійсненого ґрунтовного аналізу наукової літератури та власного практичного досвіду, можна зробити висновок, що взаємини молодих викладачів і студентів слід розглядати як особливий соціально-психологічний феномен, який є важливою складовою цілісного педагогічного процесу підготовки фахівця у вищому навчальному закладі та потребує подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 360 с.
2. Бех І.М. Духовні цінності в розвитку особистості / І.М. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 15-17.
3. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М.Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 5-8.
4. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів / І.С. Булах, Л.В. Долинська / навчально-методичний посібник. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 114 с.
5. Грубінко В.В. Формування інноваційного освітнього середовища у ВНЗ в контексті вимог Болонського процесу / Освіта як фактор забезпечення стабільності сучасного суспільства (Матеріали „Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Тернопіль, 26 березня 2004 р.) / В.В. Грубінко. – Тернопіль, 2004. – С. 6–17.
6. Іванцев Л.І. Становлення особистості майбутнього вчителя / Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / Л.І. Іванцев. – К., 2003. – 18 с.
7. Шулигіна Р.А. Професійно-педагогічна діяльність як чинник формування педагогічної культури майбутнього вчителя // Моніторинг якості освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 12–13 листопада 2009 р. [Редкол.: В.О. Огнев'юк, Л.Л.Хоружа та ін.] / Р.А. Шулигіна. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2009. – С. 192–195.

Шулыгина Р.А. Особенности построения взаимоотношений в системе «молодой преподаватель – студент».

Аннотация: В статье отображаются особенности взаимоотношений молодого преподавателя со студентами. Рассматриваются основные аспекты взаимодействия в системе «молодой преподаватель – студенты» и раскрываются механизмы их влияния

**Проблеми гуманізації навчання
та виховання у вищому закладі освіти**

на личностный рост и профессиональное становление студенческой молодёжи.

Ключевые слова: взаимодействие, взаимоотношения, общение, педагогический процесс, личность, преподаватель ВУЗ, студенческая молодёжь, профессиональное становление.

Shulygina R.A. The features of building the relationships in the system “young teacher – student”.

Annotation: The article under consideration touches upon a special relationship of the young teacher with students. It points out the main aspects of interaction in the system «a young teacher-student» and reveal the mechanisms of their influence on personal growth and professional development of students youth.

Keywords: interaction, relationships, communication, teaching process, personality, faculty members, students, professional development.